

Examen VWO

2017

tijdvak 2
dinsdag 20 juni
13.30 - 16.30 uur

geschiedenis

Dit examen bestaat uit 29 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 70 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

Bij de volgende gebeurtenissen uit de geschiedenis speelden bruggen een rol:

- 1 In Berlijn vermoordden militairen Rosa Luxemburg, een van de leiders van de Spartakus-opstand. Haar lichaam werd bij de Lichtensteinbrug in het Landwehrkanaal gegooid.
- 2 In opdracht van de nazi's werd tussen de twee wijken van het Joodse getto in Warschau een voetgangersbrug gebouwd om te voorkomen dat Joden en niet-Joden met elkaar in contact zouden komen.
- 3 Toen Napoleons veldtocht tegen Rusland mislukte, bouwden Nederlandse geniesoldaten in het ijskoude water van de Berezina twee houten bruggen om de terugtocht van het Franse leger mogelijk te maken.
- 4 Om het tegen Wilhelm II gerichte bondgenootschap tussen Frankrijk en Rusland te vieren, werd een van de bruggen over de Seine in Parijs vernoemd naar tsaar Alexander III.
- 5 In de provincie Neder-Germanië mislukte een opstand van de Batavieren tegen de Romeinse overheersing. Bij de resten van de brug over de Nabalua onderhandelde de aanvoerder van de Batavieren met de Romeinen over de overgave.
- 6 Op de Pont Neuf in Parijs werd vlak na het Congres van Wenen het bronzen standbeeld van koning Hendrik IV, dat eerder door Franse revolutionairen was vernield, weer opgericht.

2p **1** Zet deze zes gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Je kunt concluderen dat deze beslissing van de Atheners de ontwikkeling van de democratie in Athene bevordert.

2p **2** Ondersteun deze conclusie met twee aan de bron ontleende argumenten.

Vanaf waarschijnlijk de achtste eeuw voor Christus werden in het Griekse Olympia elke vier jaar wedstrijden gehouden ter ere van de god Zeus.

Eind vierde eeuw werden deze Olympische Spelen door de christelijke Romeinse keizer Theodosius verboden.

2p **3** Verklaar dit verbod met een kenmerkend aspect van de Oudheid.

Prehistorie en oudheid

bron 1

De Griekse filosoof Aristoteles (384–322 voor Christus) beschrijft de geschiedenis van het bestuur van Athene. Over de jaren 582–580 voor Christus vermeldt hij:

Damasias werd benoemd tot *archont* (bestuurder). Hij bleef twee jaar en twee maanden in functie tot hij met geweld werd verdreven. De Atheners besloten toen vanwege hun onenigheid tien archonten te benoemen, vijf uit de *eupatridai* (rijken), drie uit de *agroikoi* (boeren) en twee uit de *demiourgoi* (ambachtslieden). Deze tien archonten bleven het jaar na de verdrijving van Damasias in functie.

De middeleeuwen

Bij de Franken was het gewoonte dat alle vrije mannen zitting hadden in de lokale rechtbanken. Omdat er te weinig vrije mannen beschikbaar waren, werd vanaf de negende eeuw de rechtspraak steeds meer overgelaten aan *scabini*, meestal adellijke mannen.

- 2p 4 Leg een verband tussen deze ontwikkeling en:
- de uitbreiding van het hofstelsel in deze tijd en
 - de feodalisering van het bestuur.

Gebruik bron 2.

Deze bron illustreert:

- 1 de opkomst van de stedelijke burgerij en
- 2 het vasthouden aan feodale verhoudingen.

- 2p 5 Ondersteun beide beweringen met de bron.

De middeleeuwen

bron 2

Een inwoner van Brugge beschrijft hoe koning Lodewijk VI van Frankrijk, leenheer van Vlaanderen, en de edelman Willem Clito, door de koning onlangs aangesteld tot graaf, in 1127 hun intocht houden in de stad:

Ook werd de kleine oorkonde voorgelezen die tot bewijs diende van de overeenkomst tussen de graaf en onze burgers aangaande de kwijtschelding van de tol en de cijns¹ op hun erven. Als prijs voor het (verkiezen en) aanvaarden van de nieuwe graaf moest hij hun het volgende privilege schenken: zij en hun nakomelingen in onze stad zouden voortaan aan de graaf en zijn opvolgers geen tol of cijns meer hoeven te betalen, (...). Ter bevestiging van dit privilege moesten koning en graaf zweren dat zij voortaan persoonlijk noch door tussenkomst van hun ambtenaren onze burgers of hun nakomelingen in onze stad met tol of cijns zouden lastigvallen, maar van ganser harte, zonder kwade trouw en onvoorwaardelijk (...) de kwijtschelding van tol en cijns zouden handhaven. Op deze voorwaarden dan zwoeren koning en graaf op de relieken der heiligen ten aanhoren van geestelijkheid en volk. Daarop zwoeren de burgers trouw aan de graaf, zoals het de gewoonte was, en ze legden de leeneed af en beloofden hem loyaliteit.

noot 1 een belasting op onroerend goed

Vroegmoderne tijd

In 1533 wordt Elizabeth Tudor geboren als dochter van koning Hendrik VIII van Engeland. Van 1558 tot haar dood in 1603 was zij als Elizabeth I koningin van Engeland.

Drie gegevens over haar leven:

- 1 Kort voor de geboorte van Elizabeth in 1533 maakte haar vader zich los van de paus om te kunnen scheiden van zijn eerste vrouw.
- 2 In 1578 stuurde Elizabeth Sir Humphrey Gilbert erop uit om in Noord-Amerika "zoveel mogelijk heidense en barbaarse landen en gebieden te ontdekken (...) die nog niet in het bezit zijn van christelijke koningen of mensen".
- 3 In 1585 sloot Elizabeth het Verdrag van Nonsuch, waarin ze beloofde een leger te sturen om de opstandige Nederlanden te steunen.

Deze gegevens uit het leven van Elizabeth kunnen gebruikt worden om verschillende kenmerkende aspecten van de zestiende eeuw te beschrijven.

- 3p **6** Toon dit aan door elk van deze drie gegevens te koppelen aan een ander kenmerkend aspect van de zestiende eeuw.

Tussen 1545 en 1563 vond het Concilie (algemene kerkvergadering) van Trente (in Italië) plaats. Tijdens dit concilie werd onder andere besloten dat geestelijken geen aflaten mochten verkopen om er zelf aan te verdienen.

Het Concilie van Trente geldt als hoogtepunt van de Contrareformatie (tegenreformatie).

Katholieke historici gebruiken liever het begrip 'katholieke reformatie' dan 'Contrareformatie'.

2p **7** Geef

- een argument voor hun afkeur van de term 'Contrareformatie' en
- een argument voor hun voorkeur voor de term 'katholieke reformatie'.

In het begin van 1567 eiste Filips II dat alle edelen in de Nederlanden opnieuw de eed van trouw aan hem zouden afleggen.

2p **8** Leg uit waardoor Filips II dit op dat moment nodig vond.

Gebruik bron 3 en 4.

Stel, je wilt een reconstructie maken van de gebeurtenissen rondom het bloedbad van Naarden in 1572 met deze twee bronnen.

Je constateert dat beide bronnen vanwege de achtergronden van de auteurs niet geheel betrouwbaar lijken.

4p **9** Ondersteun deze constatering met beide bronnen en leg uit waardoor het verslag van Hortensius toch betrouwbaarder lijkt dan het verslag van Mendoza.

In maart 1574 beleegde Willem van Oranje een gezamenlijke vergadering van de Staten van Holland en Zeeland. Tijdens deze vergadering werd besloten uniforme en hogere belastingen te heffen.

De burgemeester van Zierikzee, Cornelis Claes, noteerde hierover in zijn dagboek: "In de naam van vrijheid dreigt de vrijheid ten onder te gaan".

2p **10** Licht deze uitspraak van Cornelis Claes toe door aan te geven:

- dat het besluit van de Staten van Holland en Zeeland past bij de bijzondere positie die deze gewesten innemen in de beginjaren van de Opstand en
- welke vrijheid Claes bedoelde met zijn uitspraak.

Gebruik bron 5.

Hessel Aysma was lid van een diplomatieke missie naar Engeland in 1585.

3p **11** Leg uit dat Aysma vanuit bezorgdheid over de Opstand schrijft door aan te geven:

- zonder bron, dat het doel van de missie in 1585 verband hield met het Plakkaat van Verlatinge en
- dat deze visie op het bestuur van de opstandige gewesten vooruitloopt op latere kritiek op de bestuursvorm van de Republiek en
- dat deze beschrijving vooruit lijkt te lopen op het politiek-militaire conflict in de Republiek tijdens het Bestand.

Gebruik bron 5.

Hessel Aysma schrijft zijn brief tijdens de Opstand. Je kunt deze brief ook in verband brengen met **andere** kenmerkende aspecten van de zestiende en zeventiende eeuw.

2p 12 Toon dit aan voor twee kenmerkende aspecten.

Vier gebeurtenissen uit 1773:

- 1 De Parijse uitgever Jean-Edmé Dufour geeft in Maastricht, waar hij in 1766 een boekhandel en drukkerij is begonnen, een boek uit met brieven van Voltaire.
- 2 De Franse minister van justitie beklagt zich over de publicatie van dit boek bij de Staten-Generaal van de Republiek.
- 3 Dufour verlaat Maastricht en het einde van zijn uitgeverij lijkt in zicht.
- 4 Het stadsbestuur van Maastricht stelt een verklaring op, waarin Dufour wordt geprezen, laat deze verspreiden en Dufour keert terug naar Maastricht.

2p 13 Trek uit deze gebeurtenissen twee conclusies over de politieke reacties op het verspreiden van de ideeën van Voltaire:

- een conclusie over Frankrijk en
- een conclusie over de Republiek.

Twee gegevens over Catharina de Grote van Rusland:

- 1 In 1781 bestelde Catharina een marmeren beeld van Voltaire, die zij haar vriend en leermeester noemde, en liet dit plaatsen in haar museum de Hermitage.
- 2 In 1792 gaf Catharina opdracht het beeld van Voltaire te verwijderen uit de Hermitage.

Uit deze gegevens blijkt een verandering in de houding van Catharina de Grote tegenover de denkbeelden van Voltaire.

2p 14 Noem deze verandering en de politieke ontwikkeling die deze verandering verklaart.

Gebruik bron 6.

Op grond van deze bron concludeer je dat de opstellers van deze verklaring een geïdealiseerde voorstelling van het politieke verleden van de Republiek hebben.

3p 15 Ondersteun deze conclusie met de bron en geef aan waardoor de visie van de opstellers van deze verklaring past in die tijd.

Vroegmoderne tijd

bron 3

Een fragment uit *Commentaar over de gebeurtenissen uit de oorlog in de Nederlanden in de jaren 1567–1577* door Bernardino de Mendoza, lid van de generale staf van de hertog van Alva:

Don Frederik (de zoon van Alva) trok met het leger op naar Holland langs de dijk van Naarden. Hij beval dat drie compagnieën zich moesten legeren in Rhenen, Amersfoort en Utrecht, terwijl hij met de rest van het leger door Naarden trok, dat hij (...) onderwierp en plunderde. Dat was omdat de rebellen van de stad zich niet wilden overgeven en heel halsstarrig waren, terwijl het maar een klein, bijna niet te verdedigen stadje was en hij hen had gewaarschuwd dat hij de artillerie zou inzetten om hun verdiende loon te geven als zij zouden volharden in hun dwalingen. Omdat ze geen gehoor gaven aan het verzoek tot overgave, liet hij de artillerie aanrukken. Toen de inwoners dat zagen, kwamen ze naar buiten om te praten (...). Maar terwijl er werd onderhandeld, verbraken de inwoners hun woord door op (ons) te schieten met musketten. Dit provoceerde onze soldaten, die het volk aanvielen en wel met zo veel woede dat ze iedereen die ze gewapend aantroffen over de kling joegen. Ze staken de huizen in brand, zodat alles afbrandde behalve de kerk en een nonnenklooster, die aan de vlammenzee ontsnapten. Dit was een afstraffing die wel met speciale goddelijke toestemming moet hebben plaatsgehad, aangezien de plaats Naarden de eerste van Holland was waar men de ketterij toeliet, die zich zo eerst onder de bewoners had genesteld en zich vervolgens had verspreid over de andere steden van het gewest.

bron 4

Fragmenten uit *De opkomst en de ondergang van Naarden*, geschreven door Lambertus Hortensius, die in Naarden woont en een van de onderhandelaars met don Frederik is:

Toen wij, de afgezanten, 's morgens vroeg, dwars door de Spaanse wachtposten heen, Bussum waren genaderd, kwam Julián Romero, een Spaanse officier, ons te paard tegemoet en vroeg ons waar we heengingen en wat we wilden. Ons antwoord was: "De raad heeft ons afgevaardigd naar don Frederik (...)." Hij antwoordde: "Ga dan maar weer naar huis; alle macht over vrede en oorlog is aan mij opgedragen." We vielen voor zijn voeten neer, boden hem de sleutels van de stad aan en smeekten om genade en vergiffenis voor de stedelingen. (...) "Volg mij naar de poort", zei hij, "daar zult u vernemen hoe ik over uw verzoek om genade en vergiffenis denk." Zodra we bij de poort waren, werden hem de sleutels onder het uiten van smeekbeden om genade overhandigd. Hij sprak bedaard, maar sprak zich niet duidelijk uit over vrede of een overeenkomst. Toen wij afgevaardigden aandrongen, beloofde hij dat de stedelingen en hun bezittingen ongedeerd zouden blijven, terwijl hij mij de hand drukte. (...) Er werden vierhonderd soldaten binnen de stad gelaten, onder de voorwaarden die wij met Julián waren overeengekomen. De Naardenaars werden bang toen zij zagen dat er zoveel Spanjaarden, de een na de ander, de stad binnenkwamen. Zwevend tussen hoop en vrees sloot ieder zich op in huis. (...) De Spanjaarden overlegden of ze ons op straat, zoals ze ons tegenkwamen, of ons allen tezamen zouden vermoorden, nadat ze ons ergens hadden heengelokt. Toen ging er een tromslager rond, die met luide stem verkondigde dat de burgers en het garnizoen ongewapend moesten bijeenkomen bij het stadhuis om de vredesvoorwaarden aan te horen. (...) Sommigen die zich in de woning van de schout hadden verscholen kregen door deze aankondiging hoop en gingen naar het stadhuis, opdat hun afwezigheid niet tegen hen zou werken. (...) De trompet gaf het sein tot doden. Er werd geblazen zoals men pleegt te doen bij een aanval tijdens de slag. Op dat sein stortten zij zich onder vreselijk gebrul met zwaarden, knotsen, dolken en geweren op de opeengedrongen massa van wel zevenhonderd ongewapende burgers. Ongeveer vierhonderd burgers bevonden zich in het stadhuis. Het geschreeuw van de moordenaars en hun slachtoffers steeg ten hemel.

bron 5

Op 18 maart 1587 schrijft Hessel Aysma, president van het Hof van Friesland (het gerechtelijke bestuurscentrum van Friesland), in een brief aan Gerard Prouninck, de burgemeester van Utrecht:

Als de macht niet wordt overgedragen, of wanneer het burgerlijk gezag niet wordt gecombineerd met de militaire bevelvoering, zie ik nauwelijks hoop op een goede afloop. Het Romeinse volk wist dit ook en gaf daarom de macht aan een dictator. Er is niets zo verderfelijk voor de Verenigde Nederlanden als het gebrek aan autoriteit.

bron 6

In 1786 stellen enkele regenten in de Republiek een verklaring op om te gaan samenwerken:

Wij beloven plechtig dat we geen andere bedoeling hebben dan ons met man en macht in te zetten voor een zuiver republikeinse regeringsvorm van ons volk, namelijk een regering die het volk vertegenwoordigt en die is gericht op het in stand houden van de wetten en voorrechten van de gewesten, de steden en hun onderdanen, zoals bevestigd in de Unie van Utrecht.

Moderne tijd

Gebruik bron 7.

Je concludeert dat er een verandering heeft plaatsgevonden in de relatie tussen het Nederlandse en Belgische koningshuis sinds 1830.

- 3p **16** Noem deze verandering en leg uit dat de houding van het Nederlandse koningshuis voortkomt uit de politieke situatie van dat moment.

In 1882 schreef minister J. Heemskerk dat in de bestaande Nederlandse grondwet vrouwen feitelijk niet van het kiesrecht waren uitgesloten. Het kiesrecht was in 1848 toegekend aan burgers die een bepaald bedrag aan belasting betaalden (censuskiesrecht), ongeacht hun sekse. Bij de grondwetsherziening van 1887 werd dit bedrag verlaagd, maar werd wel opgenomen dat alleen aan mannelijke Nederlanders het actieve en passieve kiesrecht werd toegekend.

- 3p **17** Toon met deze gegevens aan dat:
- de democratisering in Nederland door de grondwetswijziging van 1887 werd bevorderd en
 - er voor vrouwen continuïteit in hun politieke positie bleef bestaan en
 - de toevoeging bij het kiesrechtartikel erop wijst dat er wel sprake was van verandering in het denken over de politieke positie van vrouwen.

Gebruik bron 8.

Over deze uitspraak van Bismarck zegt de historicus Sebastian Haffner dat die zowel een tegemoetkoming is aan de nationaal-liberalen van het Parlement van Frankfurt als een voorbode is van de Frans-Duitse oorlog.

- 2p **18** Geef voor beide aan welke redenering hij zal hebben gevolgd.

De Frans-Duitse oorlog van 1870–1871 werd door een historicus "de moeder van de Eerste Wereldoorlog" genoemd.

- 1p **19** Geef aan wat met deze uitspraak bedoeld werd.

Gebruik bron 9.

Een interpretatie:

Met deze fotocollage waarschuwt Heartfield voor een in zijn ogen gevaarlijke ontwikkeling in de Duitse binnenlandse politiek.

- 3p **20** Leg uit, met een verwijzing naar de bron, welke boodschap Heartfield met zijn fotocollage wil overdragen.

Helmut Herzfeld, die zijn naam veranderde in John Heartfield (zie bron 9), was sinds 1918 actief lid van de Duitse communistische partij en publiceerde vele fotomontages waarmee hij het naziregime bekritiseerde. Heartfield is verschillende keren 'geëmigreerd':

- 1 In 1933 wist Heartfield te ontsnappen aan arrestatie door de nazi's en vluchtte naar Praag (Tsjechoslowakije), waar hij doorging met zijn kritische kunst.
- 2 In 1938, na de Conferentie van München, vluchtte Heartfield naar Londen.
- 3 In 1950 vestigde Heartfield zich in de DDR waar hij tot zijn dood bleef wonen.

Elk van zijn 'emigraties' is een gevolg van de politieke situatie van dat moment.

3p 21 Toon dit aan voor elk van zijn 'emigraties'.

Gebruik bron 10.

Uit deze bron is een motief voor de aanval op de Sovjet-Unie af te leiden.

3p 22 Noem dit motief met een verwijzing naar de bron en noem daarnaast een ideologisch motief voor de aanval.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd door de regeringen van de strijdende partijen voortdurend onderzoek gedaan naar de publieke opinie in hun landen.

2p 23 Leg uit waardoor het karakter van de moderne oorlogvoering het noodzakelijk maakte dit soort onderzoek te doen.

In 1946 werd een straat in de Britse sector van Berlijn genoemd naar de Duitse communistische leider Ernst Thälmann, die door de nazi's was vermoord. In 1947 werd de naam van de *Thälmann Strasse* weer veranderd in de vroegere naam, de *Kaiserin Augusta Allee*.

2p 24 Leg uit dat de naamsverandering van 1947 past bij de internationale verhoudingen op dat moment.

Gebruik bron 11.

In deze prent geeft tekenaar Leo Jordaan een mening weer over de verhouding op dat moment tussen de Sovjet-Unie en Joegoslavië.

4p 25 Licht dit toe door:

- met twee verwijzingen naar de prent aan te geven welke mening de tekenaar hier weergeeft over de verhouding op dat moment tussen de Sovjet-Unie en Joegoslavië en
- zonder bron, aan te geven welke redenen de Sovjet-Unie had voor deze opstelling tegenover Joegoslavië.

Met zijn prent (zie bron 11) suggereert Jordaan een verband tussen de Marshallhulp en de NAVO.

- 2p **26** Leg uit welk politiek verband er tussen de Marshallhulp en de NAVO gelegd kan worden.

Gebruik bron 12.

De Nederlandse minister-president reageert op het overleg voor SALT-I.

- 3p **27** Leg dit uit door:
- zonder bron, aan te geven waar het overleg voor SALT-I over ging en
 - met bron, aan te geven welke reactie het overleg oproept bij de Nederlandse regering en
 - waardoor deze reactie past bij de Koude Oorlog.

Gebruik bron 13.

Stel: je maakt een werkstuk over Nederland na 1945. Je vindt deze foto en vraagt je af of je hem kunt gebruiken als illustratie bij de paragraaf over de jaren vijftig of bij de paragraaf over de jaren zeventig van de twintigste eeuw.

- 2p **28** Geef per paragraaf aan waardoor de foto er wel of niet bij past.

Twee gegevens over Nederland in 1964:

1 De lonen stegen in dat jaar met 17,6%.

2 De kosten van levensonderhoud stegen in dat jaar met 6%.

- 2p **29** Geef aan welk kenmerkend aspect van de jaren zestig van de twintigste eeuw door het combineren van deze gegevens geïllustreerd kan worden.

Moderne tijd

bron 7

J.P.J.A. Graaf van Zuylen van Nijeveldt schrijft in zijn memoires over hoe hij in 1848 naar Brussel wordt gestuurd op een diplomatieke missie:

Ik werd te Brussel zeer goed ontvangen. Koning Willem II had aan Leopold (koning der Belgen) een brief geschreven waarin hij Leopold te kennen gaf dat zijnerzijds alles zou worden vermeden om aan de woelingen der orangisten¹⁾ in België, onder de tegenwoordige omstandigheden, enige steun te geven. Willem II schreef dat hij veeleer de solidariteit van alle gekroonde hoofden tegenover de revolutie erkende en dus niet beter verlangde dan een goede verstandhouding tussen de beide Rijken.

noot 1 aanhangers van het Nederlandse koningshuis in België

bron 8

In 1862 zegt Otto von Bismarck in zijn eerste redevoering als kanselier van Pruisen:

Wij hebben te warm bloed, we hebben de neiging een te grote wapenrusting voor ons smalle lijf te dragen. Nu moeten we die ook benutten. Duitsland kijkt niet op tegen het liberalisme van Pruisen, maar tegen zijn macht. (...) Pruisen moet zijn krachten bundelen en bijeen houden tot het juiste moment (...). Sinds de verdragen van (het Congres van) Wenen zijn de grenzen van Pruisen niet gunstig voor een gezonde staat. Niet door redevoeringen en meerderheidsbesluiten worden de grote vraagstukken van de tijd opgelost, dat was de grote fout van 1848–1849, maar door ijzer en bloed.

bron 9

In 1924 maakt de Duitse kunstenaar John Heartfield deze fotomontage met als titel:
Na tien jaar: vaders en zonen:

Toelichting:

De grote figuur rechts is Karl Litzmann, een bekende generaal uit de Eerste Wereldoorlog.

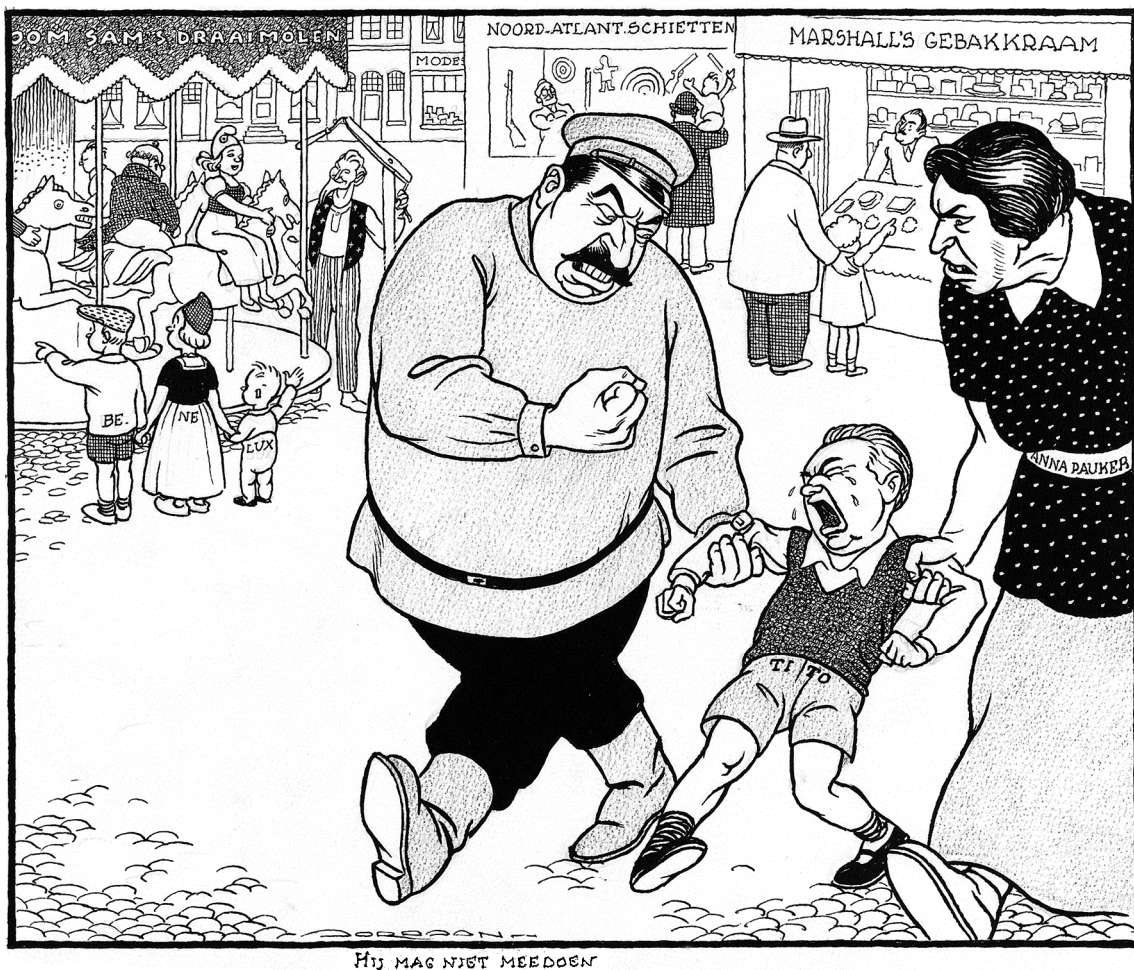
bron 10

Vanaf 1939 schreef de Sicherheitsdienst (de Veiligheidsdienst van de nazi's) om de paar dagen een rapport over de stemming onder de Duitse bevolking. Op 21 november 1940 rapporteert de dienst:

In de meldingen van de laatste tijd is unaniem benadrukt dat de bevolking tegenwoordig erg bezig is met het vraagstuk van de levensmiddelenvoorziening en dat zij de veranderingen in de levensmiddelendistributie van de laatste weken en maanden deels met een zekere bezorgdheid volgt. Oorzaak van deze bezorgdheid zijn de recentelijk opgetreden problemen in de vlees- en vetdistributie, de vermindering van de broodrantsoenen, de ontoereikende bevoorrading van de markten met groente en fruit, evenals het vrijwel volledig wegvallen van wild-, gevogelte- en visleveranties. Verder wordt in de berichten vermeld dat ook de prijsontwikkeling van deze goederen met groeiende onrust wordt gezien. Er wordt niet alleen geklaagd dat de prijzen van verschillende levensmiddelen direct zijn gestegen, maar nog meer dat de reeds lange tijd merkbare tendens tot kwaliteitsvermindering bij gelijkblijvende prijzen aanhoudt.

bron 11

In augustus 1949 verschijnt in Vrij Nederland deze politieke prent van Leo Jordaan, met als titel *Hij mag niet meedoen*:

Tekst in de bron:

Oom Sam's draaimolen, Noord-Atlan(tische) Schietten(t), Marshall's gebakkraam, Be(lgië), Ne(derland), Lux(emburg), Tito, Anna Pauker.

Toelichting:

De man met snor is Stalin, het jongetje is Tito, de communistische leider van Joegoslavië; Anna Pauker was de communistische leider van Roemenië.

In de draaimolen zitten Frankrijk en Groot-Brittannië, de man naast de draaimolen is oom Sam (de Verenigde Staten).

België, Nederland en Luxemburg staan toe te kijken.

Joegoslavië wordt na 1945 een communistische staat onder leiding van Tito, maar kan een eigen beleid voeren, omdat het land zichzelf bevrijdt (en niet door het Rode Leger wordt bevrijd) van de Duitse bezetting.

bron 12

De Nederlandse minister-president Piet de Jong zegt in 1970 tijdens een overleg met de ministerraad:

De aandrang om de Amerikaanse troepen uit Europa terug te trekken zal zeker toenemen. De waarde van deze troepen is niet zozeer een militaire als wel een politieke. Zij zijn immers onze politieke gijzelaars, die er borg voor staan dat de Amerikaanse nucleaire paraplu zich ook over West-Europa blijft uitstrekken. Worden deze troepen teruggetrokken dan komt West-Europa in groot gevaar. Helaas moet geconstateerd worden dat dit gevaar dichterbij komt.

bron 13

Een Nederlands tijdschrift publiceert deze foto van een snackbar, waar geprobeerd wordt meer klanten te trekken met een televisietoestel:

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.